

Відгук офіційного опонента
про дисертацію **Марини Михайлівни ПАУК**
”Синтаксис і семантика обмежувальних синтаксем
в українських прислів'ях”
поданої на здобуття наукового ступеня кандидата наук
зі спеціальності 10.02.01 – українська мова філологічні науки

Дисертацію М.М. Паук присвячено актуальній науково-теоретичній проблемі – аналізу особливостей будови та специфіки функціонування обмежувальних синтаксем (далі ОС) у складі українських прислів'їв. Дослідження такого характеру завжди відповідають вимогам наукового розуміння специфіки мовних утворень і мають практичну цінність у зв'язку з можливістю широкого застосування матеріалів студіювання у наукових розвідках і викладанні низки дисциплін філологічного спрямування. Виходячи з цього, дисертаційне дослідження Марини Михайлівни Паук ”Синтаксис і семантика обмежувальних синтаксем в українських прислів'ях” є справді актуальним і практично не розробленим в українському мовознавстві.

Тема наукової розвідки досить складна, бо потребує збирання, класифікації та аналізу різноманітного фразеологічного матеріалу, який найповніше репрезентує семантику обмеження. Таке дослідження вимагає серйозної лінгвістичної ерудиції та інтуїції як запоруки точного виділення широкого кола ОС та здійснення їх системного опису. Незважаючи на те, що дослідження структури та семантики фразеологічних одиниць має давню і серйозну традицію у східнослов'янському мовознавстві і досить плідно розробляється у сучасній лінгвістиці, багато питань цієї проблеми ще й досі не можна вважати остаточно вирішеними. Це повною мірою стосується виділення прислів'їв з обмежувальним компонентом, опису особливостей їх семантики і виявлення специфіки функціонування окремих форм.

Привертає увагу коло завдань, виконання яких забезпечило в кінцевому підсумку досягнення основної мети. Матеріал восьми розділів

дисертації свідчить про те, що перелік поставлених завдань зумовив глибину й вичерпність їх розв'язання.

У процесі дослідження М.М. Паук використала цілий комплекс методів та прийомів дослідження, чим забезпечила різнобічний аналіз будови, семантики та функціонування обмежувальних утворень у складі фразеологічних одиниць.

Робота відзначається чіткою архітектонікою, логічною послідовністю викладу. У вступі обґрунтовано актуальність, наукову новизну, теоретичне й практичне значення дисертації, визначено об'єкт та предмет дослідження, його джерельну базу та методи аналізу, сформульовано мету дослідження та конкретні завдання; вказано апробацію роботи й особистий внесок автора.

Умотивованим є структурування дисертаційної праці, за якого окреслена у теоретичному розділі специфіка обмежувальних синтаксем визначила напрями дослідження особливостей функціонування різних відмінково-прийменникових утворень з цією семантикою у складі прислів'їв.

У першому розділі дисертантка детально аналізує центральні та облігаторні ознаки прислів'їв, вибудовуючи теоретичні засади дослідження цих особливих мовних утворень, висловлює цікаві думки про нереферентне прочитання аргументів, узагальнений характер та часову дезактуалізацію денотатів предикатів, процеси розвитку вторинної предикації. Цікаво лише, чому автор обирає логіко-граматичну класифікацію складних речень, а не структурно-семантичну, яка нині є домінуютьною у наукових працях і лінгводидактиці вищої школи. Заслужують на увагу глибокі й переконливі висновки про формування семантики прислів'їв з обмежувальним значенням, на думку дослідниці афористичність формується як наслідок несподіваного поєднання у межах висловлення двох пропозицій: одна з них представлена експліцитно в предикативній основі, а інша – імпліцитно й маніфестована актуалізованими пропозитивними членами, хоча без такого об'єднання зміст прислів'я буде тривіальним.

У цьому розділі також представлено категорійний апарат дослідження та метамова опису обмежувальних синтаксем.

Значну увагу приділено проблемним питанням теорії членів речення, проблемі детермінантів, сформульовано авторську інтерпретацію поняття обмежувального компонента, за словами дослідниці, це – лімітативний детермінант. Виявляючи детальне знайомлення з сучасними вітчизняними та зарубіжними граматичними теоріями, М.М. Паук аналізує поняття топіка, дуплексива, якими далі послуговується у своєму дослідженні.

Другий розділ присвячено розгляду найбільшого обсягу граматичної репрезентації обмежувальних синтаксем – форм родового відмінка. Тут глибоко проаналізовано погляди на функції родового О.М. Пешковського, Г.О. Золотової, І.Р. Вихованця, розглянуто проблему односкладного речення, питання односкладності/двоскладності як з формально-граматичного погляду, так і структурно-семантичного (теорія В.М. Бріцина). Цікавим є опис розмаїття семантики фразеологізмів, предикати яких виражені різними граматичними формами дієслів, виявлення допоміжних функцій синтаксем, зокрема трансмісійної, т.зв. "пакувальної" або топікової функції.

Наступні розділи присвячені аналізу обмежувальних синтаксем, виражених формами давального, знахідного, орудного, місцевого відмінків, словоформами називного відмінка, а також окремий розділ виділено для опису прислівникових і числівникових ОС.

Чітка наукова позиція, дотримання єдиної логіки дослідження, застосування однакової методики дали змогу глибоко і всесторонньо проаналізувати речення з обмежувальними синтаксемами різної граматичної будови, зробивши цим серйозний внесок у розвиток теорії граматики української мови.

Вибір правильної методики, залучення різномірних прийомів дослідження свідчить про належне володіння автором методами лінгвістичного аналізу, бо такий опис передбачає всебічний аналіз реального

функціонування виділеного кола обмежувальних синтаксем у складі фразеологічних одиниць у різнорідних варіантах чи видозмінах.

Дисертантка детально опрацювала теоретичні розробки вітчизняного та зарубіжного мовознавства, які стосуються цієї проблематики, і сформувала власну методику виділення обмежувальних сполук у різноманітних варіантах граматичної маніфестації.

Про високий рівень наукової підготовки дослідника та належне володіння методикою лінгвістичного аналізу свідчить і те, що у кожному розділі роботи дослідження проведено за єдиною чітко виробленою логічно побудованою схемою, що визначило гармонійність структури дисертації.

Кандидатська робота М.М. Паук є самостійним науковим дослідженням, яке має теоретичну і практичну значущість і робить серйозний внесок у подальший розвиток теорії граматики і фразеології на матеріалі української мови. Результати дослідження і висновки роботи знайдуть своє використання у практиці викладання мовознавчих дисциплін у виші, проведенні спецкурсів і спецсемініарів, підготовці лексико-фразеологічних праць, словників. Вдала стратегія добору фактичного матеріалу, яка передбачала вивчення всіх без винятку прислів'їв з обмежувальними синтаксемами, зафіксованих у збірці «Українські прислів'я та приказки», відкриває широкі перспективи для подальшого вивчення порушених у дисертації питань.

Дисертації притаманний високий ступінь компетентності та ретельності, з якою було проведено дослідження. Автору вдалося розв'язати поставлені завдання, однак вважаємо за потрібне зробити деякі зауваження:

1. Цікавим було б здійснити такий же детальний опис, як це зроблено стосовно обмежувальних синтаксем, і по відношенню до предикативної основи прислів'їв. Напрями аналізу можуть бути досить різноманітними: це і семантичні типи предикативних основ, і когнітивні спрямування у виборі концептів, використовуваних у предикативних основах, нарешті, предметом аналізу може бути і

розгляд смислової взаємодії предикативної основи й обмежувальної синтаксеми. Запропоновані напрями опису дозволили б дещо поглибити зміст дисертації М.М. Паук. Наприклад, цілком слушним є детальніше дослідження прислів'їв з підсилювальними частками в складі предикативної основи. Це прислів'я типу; *Без господаря і товар плаче; Поганого м'яса і пси не хочуть*, у яких спостерігаємо підсилювальну частку *і (ї)*. За її допомогою позначаються межові ситуації, які відбуваються в просторі існування обмежувача. Прислів'я з підсилювальними частками емоційніші, вони помітно відрізняються як за семантикою, так і за експресивністю від прислів'їв типу *Голого пояса не гріє; Курної хати хробак не їсть*. Виходячи зі значної поширеності прислів'їв з підсилювальними частками в складі предикативної основи, про них не тільки треба б було написати в роботі, але й показати їхні кількісні параметри.

2. Варто було б чіткіше у відсотках представити кількісні параметри граматичних форм ОС, що показало б продуктивність різних утворень, бо характеристики типу "найбільшу за чисельністю групу синтаксем..." (с.46), "значно більша розповсюдженість прислів'їв у формі узагальнено-особових речень" (с.47), "до менш поширених препозитивних синтаксем на базі форм родового відмінка" (с.83), "досить поширеними в складі препозитивних форм родового відмінка" (с.92) не дають цілісної картини. А на с.114 наведено відсоток словосполучень в об'єктній функції 46%. Не завадили б кількісні характеристики і для повного опису основного поділу обмежувачів на диктальні й модальні.
3. Виявляючи глибоку обізнаність з основною науковою літературою, автор чомусь не використала праці з фразеології В. Ужченка і Д. Ужченка, Я. Баран, О. Селіванової, В. Архангельського, О. Куніна, В. Телії. Одним з важливих граматичних положень роботи є поняття вторинної предикації, яке варто було б розглянути на тлі теорії,

розробленої у докторській дисертації О. Кульбабської (Чернівці, 2011).

4. Нарешті, вважаємо за потрібне підказати дисертантці ще один напрям розвитку її глибокого дослідження. На нашу думку, результати дисертації через знову ж таки вдалість стратегії добору й опису фактичного матеріалу можна досить легко представити у вигляді Словника обмежувальних синтаксем. Формування такого оригінального словника було б новим словом у лексикографії, стало б зручним підґрунтям для зіставного вивчення обмежувальних синтаксем у складі прислів'їв на матеріалі інших мов.
5. У роботі зустрічаємо незначну кількість стилістичних огріхів, орфографічних та технічних помилок (с.11, 16, 22, 32, 39, 47, 50, 53, 67, 109, 156, 183, 194).

На основі ознайомлення з текстом роботи можна дійти висновку, що дисертація М.М. Паук ” Синтаксис і семантика обмежувальних синтаксем в українських прислів'ях” є самостійним оригінальним науковим дослідженням, що відповідає усім вимогам ДАК МОН України і заслуговує на те, щоб її автору був присуджений науковий ступінь кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02.01 – українська мова філологічні науки.

Офіційний опонент
доктор філологічних наук,
професор кафедри української
мови НПУ імені М.П.Драгоманова

О.І.Леута
РІО: зав. канцелярією
ім. М.П. Драгоманова
03 20 18 р.

02.05.2018 р.

Відрук надіслано до секретаря 03.05.2018 р.
Генеральний секретар *С.Т. Дрелак*